

Orlicko a Podorlicko

doc. RNDr. Jan Víték,
Přírodovědecká fakulta,
Univerzita Hradec Králové
Foto: autor

V červené krajině kozích hřbetů a bání

V terénu se tento „červený pruh“ většinou projevuje jako sníženina a proto je v odborné geologické literatuře označován jako orlická pánev nebo podorlická brázda. Prochází východní (podhorskou) částí Pardubického kraje přibližně v severojižním směru a lze jej sledovat od jihozápadního Žamberka, přes okolí Písečné, Žampachu, Hnátnice, Dolní a Horní Dobrouče,

Ostrova, Rudoltic, Mladějova, Kunčiny, Moravské Třebové, Křenova a Malonína, kde na západní Moravě přechází do období Boskovické brázdy.

Převažujícími horninami „podorlického permu“ jsou zejména různé typy pískovců a slepenců, uložené v dávných jezerních pánvích a obsahující kromě křemenných zrn také úlomky jiných nerostů (např. živeců) a krystalických hornin, snesených

z někdejších pohoří. Ta se během prvohorního (variského) vrásnění zvedala nad okolím v podobě nepochybně mohutných velehor, ale působením vnějších činitelů byla postupně značně rozrušena a také snížena.

Pro území tvořené permskými usazeninami však není charakteristické jen červené zbarvení půdy, ale i malebně zvlněný terén, vzniklý poměrně rychlým rozrušováním a odnosem převážně málo odolných hornin.

Součástí zvlněné Podorlické pahorkatiny je téměř padesát kilometrů dlouhý, většinou však jen poměrně úzký pruh krajiny, nápadně se lišící od svého okolí. Je totiž tvořený usazeninami, pocházejícími z prvohorního útvaru – permu, pro které je typické výrazně červené zbarvení nejen horniny, ale i půdního pokryvu.

Říční a srážková voda, mráz, vítr i další vnější činitelé vymodelovali členitou krajinu zejména v severní části orlické pánve, náležející do horopisného okrsku Podorlické pahorkatiny, geografy nazvaného Dobroučská pahorkatina. Tomuto malebně zvlněnému „permskému“ území dominuje několik nápadných návrší, tvaru úzkých, místy i docela ostrých „kozích hřbetů“ nebo oblých kopců, místně nazývaných „báně“.

Nejvýraznějším i nejvyšším návrším tohoto území je strmý vrch Žampach (546 m), vystupující nad stejnojmennou obcí. Při pohledu od východu nebo západu má tvar pravidelného kuželu, kdežto ze severní a jižní strany spíše připomíná kupu, pilbu, nebo – dle průměru básníka Josefa Svatopluka Machara – „ježatou hlavu“. Je to způsobeno tím, že zalesněný kopec je vlastně krátkým, ostře vymezeným hřbetem, převyšujícím bezprostřední okolí o více než sto metrů. Vrcholové partie se zříceninou hradu Žampachu jsou dostupné odbočkou červeně značené cesty. Najdeme tam skromné pozůstatky zříceniny hradu (valy, příkopy, části zdí a sklepení), jehož nejznámějším uživatelem byl „loupeživý“ rytíř Jan ze Smojna, řečený též Pancíř – zprvu velebený a posléze zatracený a popravený císařem Karlem IV. Vrcholový areál kopce v současné době prochází rozsáhlými úpravami, které usnadňují přístup a vedou i k větší bezpečnosti a infor-

movanosti návštěvníků. Díky souvislému bukovému porostu se z vršku Žampachu otevírá jen omezený výhled (a to pouze v „bezlistém“ období). Kdysi tu stávala rozhledna a její obnovení by přineslo výhledy vskutku impozantní!

Při výstupové cestě na vrchol Žampachu mineme soustavu členitých skalních stěn a srázů. Při jejich pozornější prohlídce uvidíme, že s tmavým odstínem červených pískovců tu kontrastují vrstvy bělavých a tvrdších vápenců, které jsou jedním z důvodů, proč vrch Žampach byl odolnější vůči vnějším rušivým vlivům, nežli „měkkí“ okolí. Zajímavé „kamenné“ z permských pískovců jsou však k vidění také na úpatí kopce – v prostorách volně

přístupného a vzorně udržovaného arboreta v areálu „Domova pod hradem Žampachem“, což je zařízení sociální péče Pardubického kraje. Jde o dva opracované bloky z červených pískovců, které byly před několika lety nalezeny při rekonstrukci zdiva nad silnicí, vyjmuty ze země a „přesazeny“ na nynější místo. Vžilo se pro ně pojmenování Čertovy kameny, inspirované dávnou „čertovskou“ pověstí, vztahující se k podorlickým hradům Lanšperk a Žampach.

Neméně zajímavým návrším v severním sousedství Žampachu – navíc i místem dalekých výhledů – je Kozinec (537 m), vystupující mezi obcemi Hejnice a Písečná. Směrem k Písečné postupně

vybíhá úzkým, místy téměř sto metrů vysokým skalnatým hřebínkem, přiléhavě zvaným Kozí hřbet či Kozí vrchy. Tvoří jej poněkud pevnější poloha permských usazenin (zde převažují brekcie, což jsou slepence z ostrohranných kaménků). Horní úzkou partií se vine žlutě značená cesta (v zimě poněkud obtížněji schůdná), spojující Ústí nad Orlicí s Žamberkem. Otevírá se odtud skvostný výhled zejména na jižní stranu s dominujícím vrchem Žampachem, na výběžky Orlických hor, na Lanškrounsko a Moravskotřebovsko pod táhlým pásmem Hřebečského hřbetu, lemujícím „permskou kotlinu“. Cestu přes Kozinec nyní provází naučná trasa, opatřená vkusnými informačními tabulemi.

Kozí hřbet na Kozinci.

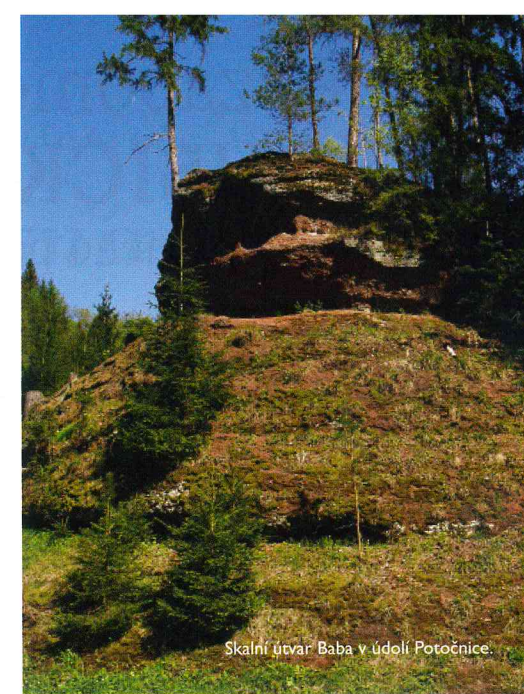
Turistická cesta po úzkých Kozích hřbetech.

Severní okolí Žampachu a Kozince blíže k Hejnicím a Dlouhoňovicím tvoří několik dalších, převážně zalesněných, a proto méně nápadných „kozích hřbetů“. Pro tuto krajinu – včetně partií mezi údolími Dobroučky a Čermenky, okolí Ostrova a Jakubovic (např. návrší Na rozvodí, 447 m) aj. – je však spíše charakteristický malebně zvlněný terén se soustavou na sebe navazujících oblých návrší. Jsou rovněž lesnatá nebo lučinatá, případně „zbrázděná“ políčky, a docela výstižně se jim tu a tam říká Báně.

Dalšími pozoruhodnými útvary z permských pískovců a slepenců jsou „červené skály“ – buď umělé odkryvy (nápadné např. v zářezu silnice pod Lanšperkem) nebo skalní útvary na údolních svazích, vzniklé přírodními procesy, zejména říční erozí a zvětráváním různě odolných vrs-

tev hornin. Příkladem je malebná a na romantická zákoutí bohaté údolí Potočnice pod Písečnou, kde blíže k rybníku Šušek vystupuje z levého svahu asi 6 m vysoký a nyní částečně odlesněný útvar, pro který se užívá pojmenování Baba.

Podobné skalní útvary a srázy mineme také při oblíbené cyklostezce, údolím Tiché Orlice spojující Ústí nad Orlicí s Letohradem, a to zejména na úseku mezi Červenou, osadou Valdštejn a Hnáticí. Největším „permským“ skaliskem je tam Hrubý kámen nad obcí Červená u Letohradu. Jde o skalní stěnu, vystupující nad nárazovým břehem Tiché Orlice do výšky asi 20 metrů a vybíhající severním směrem soustavou nižších členitých skalek. Na vrcholové plošince Hrubého kamene, zvýrazněné dřevěným křížem, jsou dosud patrné stopy (příkopy, valy)

Skalní útvar Baba v údolí Potočnice.

Čertovy kameny „zasazené“ v arboretu na Žampachu.

po dávném strážním hradišti. Ke skalisku se váže několik pověstí a dávno zapomenutých lidových tradic. Jedna z nich prý kdysi každoročně stála život nebohého kozlíka, když byl o posvěcení svržen z vrcholku do skalní hlubiny...

„Červené“ permské usazeniny daly pojmenování nejen vesničce Červená (dříve Rotnek, nyní součást města Letohrad), ale také vyhlídkovému Červenému vrchu (528 m) na táhlém hřbetu mezi Horní Dobroučí a Dolní Čermnou a nedaleko Lanškrouna též méně nápadnému Červenému kopci (388 m), přecházenému silnicí č. 43 mezi Damníkovem a Rudolticemi.

Zvlněná krajina s oblými „báněmi“ – návrší Na rozvodí.

Prameny a literatura:
Demek J., Mackovčin P. a kol.: Hory a nížiny – Zeměpisný lexikon ČR. AOPK, Brno 2006.
Kolektiv: Příroda Orlických hor a Podorlicka. SZN, Praha 1977.
Režný K.: Skalní tvary v Orlických horách a Podorlicku. OMOH, Rychnov n. Kněžnou 1979.
Vavřínová M.: Zpráva o geologickém mapování východočeského permu mezi Žamberkem a Moravskou Třebovou. Věst. Stát. geol. ústavu, 23: 222–223. Praha 1948.
Musil F.: Hrad, tvrze a zámky okresu Ústí nad Orlicí. Grantis, Ústí n. Or. 1995.
Vítek J.: Krajinou severovýchodních Čech. Ofts, Ústí nad Orlicí 2000.
Vítek J.: Vývoj povrchových tvarů v permských sedimentech v severní části orlické pánve. Sborník Geomorfologické výzkumy v roce 2006, s. 306–310. Olomouc 2007.